

© В.М. Ждан, О.Є. Кітура, Є.М. Кітура, М.Ю. Бабаніна, О.В. Гордієнко

УДК 616.71-007.234

В.М. Ждан, О.Є. Кітура, Є.М. Кітура, М.Ю. Бабаніна, О.В. Гордієнко

ПОСТМЕНОПАУЗАЛЬНИЙ ОСТЕОПОРОЗ

В ЗАГАЛЬНОЛІКАРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

(клінічний випадок)

ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава)

Постменопаузальний остеопороз (ОП) – метаболічне захворювання скелета, характеризується значним зниженням мінеральної щільності кісткової тканини (МЩКТ), порушенням мікроархітекτονіки, підвищеною крихкістю кісток і ризику їх переломів при мінімальній травмі або без неї.

В своїй повсякденній практиці лікарі різних спеціальностей можуть зустрічатися із пацієнтками з проявами ОП, що характеризується різноманітною клінічною картиною, в залежності від стадії і тривалості захворювання.

Частіше всього остеопороз розвивається у жінок, що пов'язано із дефіцитом естрогенів в постменопаузі, більш низьким піком кісткової маси [8]. ОП уражає від третини до половини всіх жінок, що знаходяться в постменопаузі. Втрата кісткової маси у жінок починається приблизно із 35-40 років і складає 0,5-1% за рік, а з настанням постменопаузи цей показник зростає до 3-7% за рік [3, 7].

Таким чином, в перші роки постменопаузи жінка може втратити до 9-35% кісткової маси. У чотирьох із 10 жінок зустрічається один або більше остеопоротичних переломів.

Дефіцит естрогенів сприяє продукції остеобластами фактора, який стимулює активність остеобластів і їх диференціацію. Це приводить до резорбції кістки і зниженню вироблення фактора, що інгібує резорбцію кісткової тканини [3, 10]. Дефіцит естрогенів в період постменопаузи сприяє підвищеному вимиванню кальцію із кісток, зниженню рівня паратгормону, зниженню активності 1 α -гідроксилази, засвоєння вітаміну Д₃ в сировотці крові, абсорбції кальцію в кишечнику із послідуною кальціємією, що призводить до зниження анаболічних процесів в м'язах, провокуючи додаткову біомеханічну втрату кісткової маси [3].

Відомо, що у багатьох жінок існує велика вірогідність розвитку постменопаузального ОП і його ускладнень. Визначені наступні фактори ризику:

- вік;
- первинна і вторинна аменорея, ановулярні менструальні цикли, рання і передчасна менопауза (ідіопатична і пов'язана із оваріоектомією);
- гіподинамія, тривала іммобілізація і нерухомість;
- аліментарні фактори (недостатнє споживання кальцію, зловживання алкоголем, кофеїном, споживання великої кількості білка і т.д.), куріння;
- терапія деякими лікарськими препаратами (кортикостероїди, антиконвульсанти, тироксин, антациди, що містять алюміній);

• низький ріст і тонкі кістки, низький індекс маси тіла (<19 у.о.).

Клініка і діагностика постменопаузального ОП.

В початковій стадії виділяють дві форми перебігу: повільну і гостру [3]. ОП розвивається поступово і протягом тривалого часу залишається безсимптомним. Дуже часто першими проявами постменопаузального ОП є переломи, що виникають при мінімальній травмі (наприклад, при падінні з висоти власного зросту) або спонтанно. Найбільш характерними для ОП є переломи хребців грудного і поперекового відділу хребта, дистального відділу передпліччя і проксимального відділу стегна.

Гострий початок обумовлений компресійним переломом хребця, що виникає в результаті незначної травми і супроводжується інтенсивним больовим синдромом в пошкодженому відділі хребта.

Для повільного початку постменопаузального ОП характерним є тупий біль в спині, повільне зниження зросту, при цьому він може зменшитись від 1-3 см при переломі одного хребця до 9-15 см при множинних переломах.

З розвитком деформації тіл хребців збільшується м'язова слабкість, змінюється постава, формується «горб вдови», компенсаторний гіперлордоз. Поступово втрачається лінія талії, відмічається провисання живота і формування шкірних складок на спині і животі.

Для діагностики постменопаузального ОП в загальнолікарській практиці велике значення має детально зібраний анамнез із виявленням факторів ризику захворювання. Ідентифікація наявності ОП у конкретного індивідуума включає оцінку сімейного анамнезу, стилю життя (шкідливі звички, фізична активність, харчування і інші), наявності переломів в анамнезі, репродуктивний анамнез, наявність супутніх захворювань і терапії.

Фізикальний огляд включає вимірювання зросту і ваги. Коли перелом був недавно, можна відмітити локальний біль в ділянці хребця, а зміна постави може супроводжуватися паравертебральною болючістю при пальпації і напруженням параспинальних м'язів, обмеження рухливості хребта.

Для диференціальної діагностики первинного остеопорозу і метаболічних захворювань скелета, а також перед призначенням антирезорбтивної терапії обов'язкове дослідження кальцію і фосфору в крові і кальцію в добовій сечі. Необхідно відмітити, що при первинному ОП рівень кальцію і фосфору знаходиться в межах норми, проте можлива

гіперкальційурія, особливо для варіанту перебігу ОП із підвищеним кістковим обміном.

Рентгенографія кісток залишається єдиним методом діагностики, що дозволяє оцінити анатомічні особливості кісток і структуру кісткової тканини, а також різні пошкодження кісток.

Рентгенологічні ознаки остеопорозу:

- атрофія кісткового малюнка;
- стоншення кортикального шару;
- редукування трабекулярних структур (витончення поперечних трабекул до їх повного зникнення та потовщення поздовжніх трабекул, що орієнтовані за лініями навантаження: «смугаста кістка»);
- підкресленість контурів кортикального шару всієї кістки («рамкова» структура хребця);
- великопетлиста кісткова структура;
- розширення кістково-мозкового каналу;
- спонгіозування кортикального шару довгих і коротких трубчастих кісток.

Одним із недоліків рентгенографії в діагностиці ОП є низька чутливість методу, що дозволяє визначити зменшення кісткової маси, коли ступінь мінералізації досягає 20-40%.

В теперішній час «золотим стандартом» діагностики є вимірювання мінеральної щільності кісткової тканини (МЩКТ) за допомогою двоенергетичної рентгеновської абсорбціометрії (DXA), оцінюється кількість мінералізованої кісткової тканини в площі, що сканується ($\text{г}/\text{см}^2$).

Одним із стандартних методів дослідження є денситометрія поперекового відділу і пароксизмального відділу стегна, так як на підставі багаточисленних методів оцінки було показано, що розповсюдженість переломів корелює із показниками МЩК цих ділянок.

Клінічний випадок із практики.

Пацієнтка Б., 44 роки, бухгалтер, направлена на консультацію до кардіолога. Скарги на напади серцебиття, що супроводжуються стискуючим болем за грудиною, страхом, головним болем, підйомом артеріального тиску до 160/100 мм рт. ст.. Також турбують болі в шийно-грудному відділі хребта, головні болі, головокружіння, приливи жару.

Із анамнезу хвороби відомо, що такі напади з'явилися протягом року, останній місяць частота їх збільшилась до 1 разу на добу.

Анамнез життя: менструація з 16 років, відмічала порушення менструального циклу, нерегулярні, часто через 2-3 місяці. В 39 років – двостороння оваріоектомія (з приводу полікістозу), крім того, знаходиться на «Д» - обліку у онколога з приводу мастопатії.

Дані об'єктивного обстеження: ріст 170 см, маса тіла 72 кг, індекс маси тіла 24,9 у.о.

Шкірні покриви і видимі слизові оболонки блідо-рожеві, периферійних набряків немає, постава сутула, помірно виражений кіфоз грудного відділу, бокові шкірні складки, при пальпації хребта відмічаються болі в проекції остистих відростків і паравертебрально на рівні Th6 – Th8. Дихання везикулярне,

гемодинаміка стабільна (АТ 120/80 мм рт. ст., ЧСС 76 уд./хв.). Живіт м'який, безболісний.

Основні результати лабораторного і інструментального досліджень: загальний аналіз крові і загальний аналіз сечі без особливостей.

Біохімічний аналіз крові: кальцій – 2,27 ммоль/л (N 2,15-2,58); фосфор – 1,3 ммоль/л (N 0,81-1,45).

Rtg – графія: шийного відділу хребта – остеохондроз C3-4, C4-5 II ступеня, виражений шийний лордоз хребта (рис.).

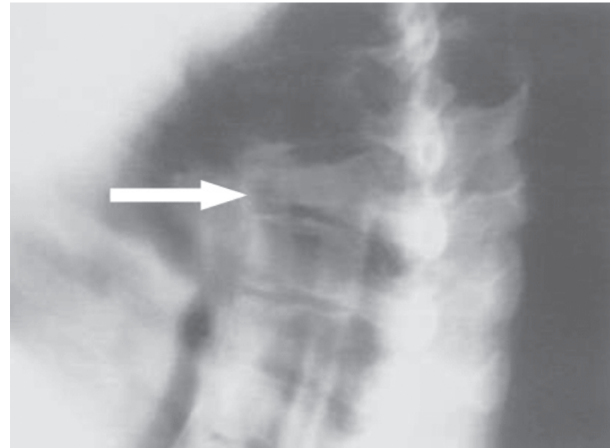

Рис. Рентгенограма грудного відділу хребта пацієнтки Б.

Rtg – графія грудного відділу: на фоні вираженого остеопорозу хребців, відмічається деформація Th6 із зниженням його висоти і деконфігурацією по типу «рибного».

Враховуючи скарги хворої, анамнезу захворювання (особливо рання хірургічна постменопауза) і життя, даних об'єктивного статусу і додаткових методів дослідження був верифікований діагноз постменопаузального остеопорозу із компресійним переломом тіла грудного хребця Th6.

Пацієнтці було призначено препарати кальцію і вітаміни Д3 (кальцемінадванс по 1 таблетці 2 рази в день, препарат із групи бісфосфонатів, ризендрол 35 мг 1 раз в день щотижнево (фірма ZENTIVA)).

При вирішенні питання про вибір терапії ми керувалися рекомендаціями по профілактиці і лікуванню постменопаузального ОП [2, 3, 4].

Лікування постменопаузального ОП включає як немедикаментозні методи терапії, так і фармакологічні препарати. Серед немедикаментозних методів необхідно відмітити освітні програми, відмова від шкідливих звичок (куріння, зловживання алкоголем, кофеїном), заняття фізкультурою.

Основні принципи профілактики постменопаузального остеопорозу:

- дотримання збалансованої дієти з адекватним вмістом кальцію (особливо в пре- і пубертатному періодах) і вітаміну Д3, що надзвичайно важливо для літніх пацієнтів;
- використання фізичних вправ із ваговим навантаженням на скелет;
- припинення куріння;

• використання замісної гормональної терапії (ЗГТ) в поєднанні із кальцієм і вітаміном Д3 у пацієнток із високим ризиком розвитку остеопорозу.

Патогенетична терапія постменопаузального ОП включає:

1. Препарати, що сповільнюють кісткову резорбцію: бісфосфонати, кальцитоніни, селективні модулятори естрогенових рецепторів (СМЕР), естрогени;

2. Медикаменти, які переважно посилюють костеутворення – паратиреоїдний гормон; препарати, що виявляють багатопланову дію на кісткову тканину - вітамін Д3 і його активні метаболіти, стронцію ранелат.

Серед чисельної групи антиостеопоротичних препаратів привертають увагу бісфосфонати (БФ) [1, 7, 9].

БФ застосовують для терапії всіх типів і форм ОП, але найбільш широко їх використовують в терапії постменопаузального ОП. Для БФ із пероральним прийомом найбільш переконливі дані, що стосуються їх антифрактурного ефекту, отримані для ризендронату, лікування яким супроводжувалося вірогідним зменшенням хребцевих переломів [1, 3] і переломів шийки стегнової кістки, зменшенням числа деформації тіл хребців і сповільненням зниження зросту у жінок із постменопаузальним ОП. Ризендронат застосовують для терапії постменопаузального остеопорозу 10 років.

Спочатку препарат застосовували щоденно перорально у формі таблеток по 5 мг, з 2002 року – по 35 мг 1 раз на тиждень.

У дослідженні VERA (VERT-North-America) [1, 9] ризендронат знижував частоту вертебральних переломів на 65% впродовж 1-го року застосування, на 49% - через 3 роки, а також зменшував кількість невертебральних переломів на 39% впродовж 3 років. Існують інші численні дослідження, які продемонстрували ефективність ризендронату у зниженні ризику хребцевих, позахребцевих переломів і переломів шийки стегна [7] у жінок постменопаузального віку, у чоловіків з остеопорозом та у жінок і чоловіків із глюкокортикоїд-індукованим остеопорозом [7].

Проведені дослідження довели ефективність і безпеку ризендронату при різних схемах дозування (щодня, щотижнево та помісячно), виявляючи однотипні зміни МЩКТ (у різних ділянках скелета) і маркерів кісткового ремоделювання.

Висока ефективність, безпека, а також сприятливий фармакологічний профіль виправдовують широке використання ризендронату в клінічній практиці для профілактики і лікування різних типів і форм остеопорозу.

Одночасно із бісфосфонатними жінками із постменопаузальним ОП необхідно призначати препарати кальцію і вітаміну Д3, середні терапевтичні дози становлять відповідно 1000 мг/добу (з їжею або додатково) і 800 мг/добу [3, 7].

Таким чином, для діагностики постменопаузального остеопорозу важливе значення має анамнез, оцінка факторів ризику, дані об'єктивного дослідження: денситометрія, рентгенографія. Своєчасна профілактика і лікування цього захворювання є необхідним для профілактики остеопоротичних переломів.

Список літератури

1. Головач І.Ю. Ризендронат у лікуванні остеопорозу: фармакологічний профіль, клінічна ефективність, переносимість і безпека / І.Ю. Головач // Український ревматологічний журнал. – 2010. – 3(41). – С. 2-7.
2. Остеопороз. Диагностика, профилактика и лечение. Клинические рекомендации Российской ассоциации по остеопорозу // Под редакцией Л. И. Беневоленской и О. М. Лесняк. М.: «ГЕОТАР-Медиа», 2011. – 19 с.
3. Поворознюк В.В. Менопауза и костно-мышечная система / В.В. Поворознюк, Н.В. Григорьева. – Киев, 2004. – 511 с.
4. Шуба Н.М. Рекомендації з діагностики, профілактики та лікування системного остеопорозу у жінок в постменопаузальному періоді / Н.М. Шуба, О.П. Борткевич, Н.В. Григор'єва [та ін.] // Методичні рекомендації. – Київ. – 2010. – С. 50.
5. Harris S.T. Effects of risedronate treatment on vertebral and nonvertebral fractures in women with postmenopausal osteoporosis: a randomized controlled trial / S.T. Harris, N.B. Watts, H.K. Genant [et al.] // Vertebral Efficacy with Risedronate Trial (VERT) Study Group. JAMA. – 1999. – 282. – P. 1344-1352.
6. Calcium and vitamin D in the prevention and treatment of osteoporosis – a clinical update // Bonne S., Vanderschueren D., Naentjens P., Lips P. // J. of Int. Med. – 2006. – № 259. – P. 539–552.
7. Rackoff P. Efficacy and safety of risedronate 150 mg once a in the treatment of postmenopausal osteoporosis / P. Rackoff // Clin. Invert. Aging. – 2009. – 4. – P. 207-214.
8. Riggs B.L. Selective estrogen-receptor modulators – mechanisms of action and application to clinical practice / B.L. Riggs, L.C. Hartmann // N. Engl. J. Med. - 2003. - 348(7). – P. 618–29.
9. Fleisch H. Bisphosphonates in Bone Diseases / H. Fleisch. - N.Y.-London : Academic Press, 1997. - 1-83. – P. 118-160.

УДК 616.71-007.234

ПОСТМЕНОПАУЗАЛЬНИЙ ОСТЕОПОРОЗ В ОБЩЕВРАЧЕБНОЙ ПРАКТИКЕ (КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ)

Ждан В.Н., Китура О.Е., Китура Е.М., Бабанина М.Ю., Гордиенко О.В.

Резюме. Приведен клинический случай пациентки с постменопаузальным остеопорозом с компрессионным переломом тел позвонков (Т6 грудного позвонка). Указаны основные факторы риска ОП, ранняя диагностика и лечение.

Ключевые слова: постменопаузальный остеопороз, факторы риска, диагностика, бисфосфонаты.

УДК 616.71-007.234

ПОСТМЕНОПАУЗАЛЬНИЙ ОСТЕОПОРОЗ В ЗАГАЛЬНОЛІКАРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ (КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК)

Ждан В.М., Кітура О.Є., Кітура Є.М., Бабаніна М.Ю., Гордієнко О.В.

Резюме. Приведений клінічний випадок пацієнтки з постменопаузальним остеопорозом з компресійним переломом тіл хребців (Th6 грудного хребця). Вказані основні чинники ризику ОП, рання діагностика і лікування.

Ключові слова: постменопаузальний остеопороз, чинники ризику, діагностика, бісфосфонати.

UDC 616.71-007.234

Postmenopausal Osteoporosis in general Medical Practice (clinical case)

Zhdan V., Kitura O., Kitura E. Babanina M., Gordijenko O.

Summary. In this article demonstrated a clinical case of patient with postmenopausal osteoporosis with compression fractures of (Th6 thoracic vertebra). Indicates the basic risk factors for postmenopausal osteoporosis, clinic, diagnosis, principles of therapy.

Key words: postmenopausal osteoporosis, risk factors, diagnosis, bisphosphonates.

Стаття надійшла 25.01.2012 р.